

În asemenea condiții este de la sine înțeles că numai aplicarea metodei comparative va putea oferi un material ceva mai bogat pentru reconstituirea datelor tradiționale ale legendei lui Nicodim, așa cum mai dăinuia ea la Tismana. Astfel, comparând relatarea arhidiaconului arab cu *Pomenirea*, putem observa îndată că, în ciuda lipsei de concordanță în amănunte, episoadele — în ambele foarte puține la număr — sînt, în linii mari, aceleași și plutesc într-un vag asemănător¹. Este drept că Paul de Alep știe, în plus față de autorul *Pomenirii*, că Nicodim era și grec de neam, după tatăl său originar din Castoria, și totdeauna că el fugise de la părinți spre a se călugări²; în schimb, în *Pomenire* se amintește fundarea Vodiței, fapt a cărui omisiune la Paul de Alep se poate explica prin aceea că arhidiaconul arab nu *văzuse* mica mănăstire (pe atunci simplu metoc, poate chiar dărimat, al Tismanei) al cărei nume, chiar de-l va fi auzit, nu-i putuse spune nimic. Este însă demn de remarcă faptul că nici Paul de Alep, nici autorul *Pomenirii* nu par a ști nimic despre activitatea lui Nicodim înainte de venirea lui în Țara Românească, despre participarea lui la misiunea de împăcare de la Constantinopol³, ba nici chiar despre vreuna dintre «minunile» făcute de el în cursul vieții (cu excepția trecerii prin foc). Ambele izvoare scrise prezintă o tradiție destul de săracă și vagă, căci — cum se va vedea îndată — toate celelalte amănunte pe care ni le dă povestirea arhidiaconului arab au o cu totul altă origine decît amintirea, bine păstrată prin tradiție, a unor realități istorice.

Nici racla de argint din 1671 nu constituie cîtuși de puțin dovada păstrării unei tradiții viguroase, bogată în elemente istorice exacte, ci tocmai dimpotrivă. Operă a unor argintari probabil străini (în orice caz, străini de mănăstire), ea vadește, desigur, în ce privește detaliile iconografice, cum am mai spus, viziunea plastică a meșterilor care au făcut-o. Lucrurile stau însă altfel în ce privește *alegerea* scenelor ce o împodobesc. Aici cuvîntul făuritor ar trebui să-l aibă cei care comandaseră piesa: ierodiaconul Nicodim și egumenul Petronie. Fapt semnificativ însă, din cele 7 scene principale ce o împodobesc⁴, una se raportează, probabil, la întemeierea mănăstirii⁵, *patru* — «Nașterea», «Botezul», «Hirotonia», «Prestvierea» — sînt total lipsite de orice specific (fiind comune oricărei vieți de sfînt cuvios⁶, astfel că numai două prezintă episoade caracteristice vieții lui Nicodim. Dar nici măcar acestea două nu fac dovada existenței unei tradiții cît de cît corect păstrate: căci una dintre ele, trecerea prin foc, aduce precizarea — inacceptabilă, fiind cu totul anacronică — cum că pe regele Ungariei, care ar fi fost de față la acest fapt, l-ar fi chemat «Mateaș kral»; iar cealaltă — «Făcut-a sfîntul» minunea la masa — nu este decît figurarea unei legende cu caracter evident folcloric (transformarea, prin binecuvîntare, a unor porci fripiți în pești).

Este însă incontestabil că donatorii — un ierodiacon de la Tismana⁷ și însuși egumenul cărturar al acestei mănăstiri — erau mai în măsură decît oricine să cunoască, pînă în cele mai mici amănunte, tradiția monastică privitoare la întemeietorul lăcașului între zidurile căruia trăiau. Dacă totuși din această tradiție ei n-au putut culege pentru a reprezenta în imagini întreaga viață a lui Nicodim — în afară de locuri comune (naștere, botez, hirotonie, moarte) — decît doar două episoade istorice (întemeierea Tismanei și trecerea prin foc) și unul folcloric (minunea la masă), aceasta arată că, într-adevăr, tradiția monastică nu le putea oferi mai mult.

Putem constata astfel că două izvoare narative scrise, independente între ele, și un al treilea iconografic, cuprind — cu mici variante de amănunt — exact aceleași puține episoade biografice privitoare la Nicodim. Această coincidență în mare (la care se adaugă, uneori, și altele, parțiale, de amănunt) nu-și poate avea altă explicație decît aceea că ele reproduc, toate trei, una

¹ Știrile comune relatării lui Paul de Alep și *Pomenirii* sînt: originea sîrbească (sau jumătate sîrbească) a lui Nicodim; întemeierea unor mănăstiri (în ambele se pomenește un popas al lui Nicodim pe locul unde se va întemeia mai tîrziu mănăstirea Gura-Motruului); viața cuvioasă a acestuia și «darul de facere de minuni» (totdeauna rămase neprecizate) pe care l-ar fi avut și, în sfîrșit, faptul că a trecut prin foc.

² Episodul fugii lui Nicodim de la părinți trebuie să se fi aflat printre elementele tradiționale, căci apare amplu dezvoltat și la Ștefan Ieromonahul.

³ Mai ales acest fapt — legat de un eveniment important din istoria bisericii ortodoxe — n-ar fi fost omis de Paul de Alep, în cazul în care ar fi aflat ceva despre el.

⁴ Pentru celelalte scene, secundare, cum am arătat mai sus (p. 238, nota 6), sensul nu poate fi precizat și singura explicație ce li se poate încerca e doar indicarea interpretării pe care le-a dat-o cu peste un veac și jumătate mai tîrziu Ștefan Ieromonahul, explicare ce rămîne îndoielnică. Că și în concepția contemporanilor ele nu prezentau o însemnătate istorică sau biografică deosebită o arată faptul că, în desfășurarea figurată a povestirii vieții, li s-a atribuit un rol secundar.

⁵ Rugăciunea (vezi mai sus, aceeași p. și notă).

⁶ Este semnificativă lipsa oricărei scene în care să se cuprindă vreo aluzie la legăturile — incontestabile — dintre Nicodim și patriarhul Filotei. Acesta acordase lui Nicodim rangul de arhimandrit, rang moștenit de egumenii următori ai Tismanei. Acest fapt a avut deosebite urmări pentru soarta ulterioară a mănăstirii și, deci, nu putea fi lesne uitat (avem chiar dovezi că el era bine cunoscut în secolul al XVI-lea).

⁷ Demn de luare aminte este faptul că ierodiaconul Nicodim era — cum aflăm dintr-o inscripție de pe racla lucrată sub propria-i supraveghere — sîrb de origine: *Никодимъ архидиаконъ сербъ* (vezi Ștefulescu, *Tismana*, p. 125, nota 3; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*). Dacă la acea vreme ar mai fi existat la Tismana Istoria slavonă a lui Nicodim, atît prin situația sa în mănăstire, cît și prin calitatea sa de ispravnic al operii, arhidiaconul ar fi putut și ar fi trebuit să ia cunoștință de conținutul acestei Istorii.